

ВІДГУК

офіційного опонента на дисертацію Чуйка Свгена Володимировича на тему «Методика розслідування заволодіння майном шляхом зловживання службовим становищем у сфері виконання державних соціальних програм», подану на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 «Право»

Актуальність обраної теми дослідження. На даний час одним із найважливіших завдань правоохоронних органів України є використання кримінально-правових інструментів для протидії розкраданням бюджетних коштів. Особливо це стосується фінансування соціальної сфери, яка в умовах відбиття російської агресії і масового переміщення населення є уразливою з точки зору небезпеки розкрадання коштів, що виділяються державою на певні соціальні потреби. Є підстави вважати, що в умовах воєнного стану розмір виділених коштів для надання допомоги збіднілим верствам населення в результаті російської агресії буде нарощуватися. Відтак існує й небезпека їх розкрадання з боку недобросовісних службових осіб, відповідальних за їх належне цільове використання. У зв'язку з цим варто підкреслити, що законодавець вніс зміни до статті 191 КК України, додавши кваліфікуючу обставину - заволодіння майном шляхом зловживання службовим становищем в умовах воєнного або надзвичайного стану (ч. 4 ст. 191 КК України).

Для забезпечення нормального функціонування соціальної сфери свого часу були розроблені спеціальні програми, для виконання яких створювалися державні соціальні цільові фонди. Очевидно, що їх функціонування в умовах воєнного стану є ускладненим і утворилися умови криміналізації діяльності окремих державних цільових фондів, коли бюджетні кошти можуть розкрадатися недобросовісними службовими особами у змові з керівниками комерційних структур чи з окремими фізичними особами. Ця сфера на даний час є малодослідженою з криміналістичної точки зору, зокрема в аспекті виявлення кримінальних правопорушень та побудови методики їх розслідування. Як уявляється, складнощі обумовлені, по перше, нестабільністю нормативно-правового регулювання реалізації державних соціальних програм (внесення перманентних змін). По-друге, специфічністю документообігу, характерного для окремих державних цільових фондів, який суттєво впливає на процес збирання доказів. Все це свідчить про актуальність обраної теми дисертаційного дослідження, яка узгоджується з тематикою наукових досліджень і науково-технічних (експериментальних) розробок на 2020-2024 роки, затвердженої наказом Міністерства внутрішніх справ України від 11 червня 2020 року № 454 (п.п. 10, 14, 15).

Новизна представлених наукових положень, висновків і рекомендацій. Наукова новизна сформульованих у дисертації результатів проведеного дослідження визначається тим, що дисертація Чуйка С.В. є одним із перших у вітчизняній кримінальній процесуальній науці комплексним дослідженням методики розслідування заволодіння майном шляхом зловживання службовим становищем у сфері виконання державних соціальних програм. Зокрема, в ній

вперше викладено криміналістичну характеристику заволодіння майном шляхом зловживання службовим становищем у сфері виконання державних соціальних програм, де визначені особливості елементів механізму цих злочинів (бюджетних коштів як предмета розкрадання, правового регулювання діяльності державних соціальних фондів, суб'єктів кримінальних правопорушень, типових способів вчинення розкрадань та їх типових слідів-ознак). Сформовані положення є інформаційною основою для розслідування вказаних злочинів, володіння якими є досить важливими особливо з урахування тієї обставини, що в умовах воєнного і післявоєнного стану розмір виділених коштів для реалізації соціальних програм буде паронуватися.

Безумовно позитивним і новим є сформоване положення щодо особливостей розслідування розкрадань майна у сфері виконання державних соціальних програм, які зумовлюються первинною інформацією про виявлені ознаки вказаних злочинів, що підлягає внесенню в СРДР. Характером та об'ємом цієї інформації визначається її зміст тактичних завдань початкового етапу досудового розслідування. З цих позицій на основі аналізу чинного законодавства і слідчої практики первинна інформація про розкрадання класифікована дисертантом в залежності від використаних методів на:

- отриману в результаті використання оперативно-розшукових методів в діяльності Бюро економічної безпеки України, спрямованої на виявлення розкрадань бюджетних коштів, що виділяються для надання допомоги неспроможним і збіднілим верствам населення в результаті російської агресії (оперативне спостереження, оперативне опитування, оперативний експеримент та інші), що забезпечує конспіративність (утаємненість) оперативно-розшукової діяльності уповноважених органів та істотно впливає на проведення слідчо-розшукових дій на початковому етапі розслідування;

- отриману в результаті використання матеріалів журналістських розслідувань, які характеризуються тим, що відомості про розкрадання отримуються з використанням журналістських методів, схожими з оперативно-розшуковими і криміналістичними методами (спостереження, інтерв'ю, експеримент, діагностика, ідентифікація та ін.);

- отриману в результаті використання методів фінансового контролю, які застосовуються органами Державної аудиторської служби України при проведенні планових та позапланових перевірок державних цільових фондів (ревізія, інвентаризація, обстеження, експертиза, аудит) і мають особливості (зокрема, характеризується тривалістю, гласністю та особливим документальним оформленням).

В дисертації підкреслюється, що використані методи і джерела отримання первинних відомостей про ознаки розкрадання коштів державних соціальних фондів є ключовими для формування типових ситуацій початкового етапу розслідування, визначення завдань і засобів їх вирішення – комплексів слідчо-розшукових дій та особливостей їх проведення. З урахування цього виділені і достатньо повно досліджені типові слідчі ситуації: 1) початок досудового розслідування за повідомленням (матеріалами) органу Держаудитслужби України або іншого контролюючого органу; 2) початок досудового

розслідування за матеріалами (повідомленням) оперативного підрозділу, зібраними з використанням оперативно-розшукових методів; 3) початок досудового розслідування за матеріалами, отриманими при розслідуванні іншого економічного злочину; 4) початок досудового розслідування за опублікованими матеріалами журналістського розслідування.

Елементами новизни характеризуються й положення та рекомендації щодо планування та організації розслідування розкрадань бюджетних коштів у сфері виконання державних соціальних програм. Зокрема, це стосується оцінки первинної інформації про злочин, побудови і перевірки слідчих версій, які за своїм змістом є версіями кваліфікації щодо комплексу злочинів, передбаченими як ст. 191 КК України, так й іншими статтями (ст. 190, 358, 366, 368 КК України).

Значна увага у дисертаційному дослідженні приділена висвітленню особливостей проведення слідчо-розшукових дій. Цілком можна погодитися з твердженням автора, що особливості розслідування у таких кримінальних провадженнях значною мірою обумовлюються тим, що у сфері виконання державних соціальних програм дії злочинців з підготовки, вчинення і приховування злочину знаходять, перш за все, документальне відображення. У зв'язку з цим досить детально досліджено проведення обшуку, який спрямовується на виявлення і вилучення:

- документів, що подаються в державний цільовий фонд для здійснення нарахування і виплат коштів у вигляді пенсій, фінансової допомоги, компенсацій тощо;

- документів, що визначають правовий статус суб'єкта звернення до фонду (установчі документи фізичної особи, фізичної особи – підприємця, господарства);

- бухгалтерських документів державного цільового фонду, в яких відображені операції з нарахування відповідних виплат суб'єкту звернення;

- банківських (казначейських) платіжних документів;

- документів бухгалтерського обліку та звітності господарства, яке отримало фінансову допомогу від державного фонду, про оприбуткування коштів та їх використання.

Важливим видається висновок дисертанта відносно того, що при розслідуванні розкрадань майна у сфері виконання державних соціальних програм разом з обшуками значну роль відіграють донити, предмети яких в більшості випадків ґрунтуються на документальних даних. У зв'язку з цим визначені особливості допитів окремих категорій свідків - свідки класифіковані на п'ять груп в залежності від виконуваних трудових функцій і доступу до певної інформації, що входить у предмет доказування. Визначаються й особливості допиту підозрюваних, які розділені на дві групи: 1) службові особи державних цільових фондів, які використовуючи своє службове становище, заволоділи коштами фонду через здійснення незаконних виплат суб'єктам звернення до фонду (ст. 191 КК України) або отримали незаконну винагороду за сприяння у здійсненні таких виплат (ст. 368 КК України); 2) особи, які зверталися до державних цільових фондів для отримання пенсії, грошової

допомоги чи інших виплат (підозрюються у заволодіння коштами того чи іншого державного фонду як співучасники злочину, передбаченого ст. 191 КК України або як шахрайства за ст. 190 КК України).

Представляють науковий і практичний інтерес положення і рекомендації щодо проведення судових експертиз (криміналістичні експертизи документів, комп'ютерно-технічні, бухгалтерські, фінансово-економічні експертизи). Не обійшов увагою дисертант й проведення негласних слідчих (розшукових) дій, підкресливши ту обставину, що вчинення розкрадання бюджетних коштів що кваліфікуються за ч. 3-5 ст. 191 КК України є тяжкими або особливо тяжкими. Підкреслюється, що ці злочини ретельно приховуються за оболонкою зовні легальних документальних операцій. Тому після внесення до ЄРДР відомостей про виявлені ознаки злочину, зокрема в результаті оперативно-розшукової діяльності, можуть проводитися аудіо-, відеоконтроль особи (ст. 260 КПК України), зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж та електронних інформаційних систем (ст. 263-264 КПК України), контроль за вчиненням злочину у формі спеціального слідчого експерименту (ст. 271 КПК України) та інші.

Наукова обґрунтованість представлених результатів та їх відповідність темі дисертації. Сформульовані автором положення та судження є виваженими та обґрунтованими, стосуються більшості проблем, які охоплюються темою дисертації. Це реалізовано завдяки правильно визначеним об'єкту і предмету дослідження, його мети і завданням, а також завдяки застосуванню сукупності методів наукового дослідження (аналізу, синтезу, індукції, дедукції, системно-структурного, порівняльно-правового та інших). У позитивному аспекті на обґрунтованість наукових положень вплинула дослідницька база, яку склали Конституція України, рішення Європейського суду з прав людини, цивільне, кримінальне і кримінальне процесуальне законодавство України, рішення Верховного Суду України, відомчі нормативні акти, а також наукові розробки з кримінального процесу, кримінального права, криміналістики.

Емпірична база дисертаційного дослідження є достатньо репрезентативною, вона представлена результатами вивчення матеріалів 86 кримінальних проваджень (вироків судів), в яких містилися відомості про розслідування заволодіння майном шляхом зловживання службовим становищем у сфері виконання державних соціальних програм, результати опитування думок 150 слідчих, аналіз судової практики апеляційних судів і Верховного суду.

Рівень виконання поставленого наукового завдання та оволодіння здобувачем методологією наукової діяльності. Структура дисертації є цілком логічною і послідовною. Поставлені в дисертації завдання вирішені на достатньо високому рівні у межах трьох розділів, які об'єднують одинадцять підрозділів. Отримані основні результати чітко викладені у розгорнутих та аргументованих висновках, зміст яких свідчить про достатній рівень оволодіння здобувачем методологією наукової діяльності. Робота виконана державною мовою з дотриманням вимог наукового стилю. Зміст роботи

відповідас плану дисертації, а матеріал викладається автором достатньо чітко та аргументовано. Таким чином можна констатувати, що дисертація є науковою працею, яка виконана з урахуванням новітніх досягнень кримінального права, кримінального процесу, криміналістики і тенденцій їх подальшого розвитку. Основні положення, пропозиції та висновки, що виносяться на захист, є результатом особистих досліджень.

Повнота викладу основних результатів дисертації в наукових публікаціях, зарахованих за темою дисертації. Результати дисертаційного дослідження повною мірою відображені в публікаціях у фахових наукових виданнях України, зміст і характер яких відповідають вимогам МОН України, а також виступах автора з доповідями основних положень дисертації на міжнародних та всеукраїнських науково-практичних конференціях, що в цілому свідчить про достатній рівень її апробації. Основні результати дисертаційного дослідження викладено у 4 наукових статтях, опублікованих у виданнях, визнаних фаховими з юридичних наук (одна стаття – у науковому виданні іншої держави), а також у тезах п'яти доповідей на міжнародних і всеукраїнських науково-практичних конференціях.

Відсутність (наявність) порушення академічної доброчесності. За результатами аналізу представленої дисертації порушень академічної доброчесності не виявлено. У тексті дисертації зловувачем докладно і повно викладено зміст власних досліджень. При використанні в роботі наукових результатів, ідей, думок та матеріалів інших авторів, дисертантом здійснено посилання на їх публікації.

Теоретичне і практичне значення результатів дослідження полягає в тому, що вони можуть використовуватися у:

- науковій діяльності – для подальших наукових досліджень проблем методики розслідування заволодіння майном шляхом зловживання службовим становищем;

- практичній діяльності – під час розслідування заволодіння майном шляхом зловживання службовим становищем у сфері виконання державних соціальних програм, а також при підвищенні кваліфікації працівників органів досудового розслідування;

- освітньому процесі – під час підготовки навчальних матеріалів та викладання дисциплін «Криміналістика», «Методика розслідування кримінальних правопорушень окремих видів», підготовки підручників, навчальних посібників.

Разом із тим, позитивно оцінюючи зміст дисертації Чуйка С.В. «Методика розслідування заволодіння майном шляхом зловживання службовим становищем у сфері виконання державних соціальних програм» є зауваження і рекомендації, що можуть слугувати предметом дискусії під час захисту дисертації.

1. У 1-му розділі дисертації (с. 23) автор відзначає, що з введенням в Україні воєнного стану у зв'язку з широкомасштабною російською агресією в редакцію ст. 191 КК України були внесені зміни. Зокрема, йдеться про те, що усталену систему типових кваліфікуючих ознак було доповнено новою

кваліфікуючою ознакою діяння, вчинене в умовах воєнного або надзвичайного стану (згідно до Закону України від 03.03.2022 № 2117 «Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо посилення відповідальності за мародерство»). Проте автор не визначив, в яких саме випадках застосовується дана кваліфікуюча обставина – в усіх випадках чи тільки в окремих.

2. У підрозділі 2.1. «Виявлення розкрадань майна у сфері виконання державних соціальних програм з використанням оперативно-розшукових методів» (с. 78-79) акцент зроблено на Бюро економічної безпеки України, яке уповноважено здійснювати оперативно-розшукову діяльність і досудове розслідування кримінальних правопорушень зазначеної категорії. Але при цьому не приділено достатньої уваги підрозділам інших правоохоронних органів, зокрема відповідним підрозділам Національної поліції України. У всякому разі це питання потребує обговорення з метою його уточнення, що має, як видається, велике практичне значення.

3. На с. 122 дисертації надається визначення понять початкового і наступного етапів досудового розслідування. Зокрема, дисертантом відзначається, що початковий етап розслідування розкрадань майна у сфері виконання державних соціальних програм починається з моменту внесення отриманих відомостей до Єдиного реєстру досудових розслідувань (відповідно до ч. 2 ст. 214 КПК України) і закінчується моментом повідомлення про підозру у вчиненні певного злочину, коли в наявності є достатні для цього докази (згідно п. 3 ч. 1 ст. 276 КПК України). Наступний же етап розслідування починається з моменту повідомлення особі про підозру у вчиненні злочину, коли в наявності є достатні для цього докази (згідно п. 3 ч. 1 ст. 276 КПК України), і закінчується зверненням прокурора до суду з обвинувальним актом, клопотанням про застосування примусових заходів медичного характеру (згідно п. 3 ч. 2 ст. 283 КПК України) і внесенням відомостей про закінчення досудового розслідування до Єдиного реєстру досудових розслідувань (згідно ч. 3 ст. 283 КПК України). У зв'язку з цим потрібно зазначити, що рубежем закінчення подальшого етапу розслідування все ж таки доцільно вважати проведення всіх можливих слідчо-розшукових дій до складання обвинувального акту, а всі інші процесуальні дії віднести до заключного етапу досудового розслідування.

4. У висновках до Розділу 3 дисертації (с. 202) пропонується створення слідчо-оперативних груп на стадії заведення оперативно-розшукових справ за участі слідчого-куратора, як оптимальної організаційної форми взаємодії слідчого з оперативними підрозділами. В той же час не вказується, співробітники яких оперативних підрозділів мають бути залучені до складу слідчо-оперативних груп.

Викладені зауваження стосуються окремих положень, мають рекомендаційний характер, а тому істотно не впливають на загальну позитивну оцінку і достатньо високий рівень проведеного дослідження.

Висновок про відповідність дисертації встановленим вимогам.
Дисертація Чуйка Євгена Володимировича на тему «Методика розслідування заволодіння майном шляхом зловживання службовим становищем у сфері

виконання державних соціальних програм», подана на здобуття ступеня доктора філософії, є комплексним, цілісним, завершеним науковим дослідженням. В ній отримано нові науково обгрунтовані результати, що характеризуються новизною в постановці і вирішенні проблемних питань методики розслідування у справах зазначеної категорії, що має істотне значення для галузі знань 081 «Право».

Дисертація за актуальністю, ступенем наукової новизни, обгрунтованістю, науковою та практичною значимістю здобутих результатів відповідає спеціальності 081 «Право» та вимогам «Порядку підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у закладах вищої освіти (наукових установах)», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 23 березня 2016 р. № 261 (із змінами і доповненнями від № 283 від 03.04.2019, № 502 від 19.05.2023, № 507 від 03.05.2024), наказу МОН України № 40 від 12.01.2017 р. «Про затвердження Вимог до оформлення дисертації» (зі змінами від 12.07.2019 р.) і «Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії» (Постанова Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р. № 44 із змінами, внесеними згідно з Постановами КМУ № 341 від 21.03.2022, № 502 від 19.05.2023, № 507 від 03.05.2024), а її автор – Чуйко Євген Володимирович, на підставі прилюдного захисту заслуговує на присудження ступеня доктора філософії з галузі знань 08 Право за спеціальністю 081 «Право».

Офіційний опонент:

**проректор Національної
академії внутрішніх справ
доктор юридичних наук, професор,
заслужений діяч науки і техніки України**

Сергій ЧЕРНЯВСЬКИЙ